

<https://helda.helsinki.fi>

pöy Venäjän valtion ja kansakunnan sisäiset ja ulkoiset
miten niitä rakennetaan ja perustellaan?

Kähönen, Aappo Matias

2019-03

Kähönen , A M & Laine , V S 2019 , ' Venäjän valtion ja kansakunnan sisäiset ja ulkoiset
pyörajat miten niitä rakennetaan ja perustellaan? ' , Historiallinen Aikak
117 , Nro 1 , Sivut 22-36 .

<http://hdl.handle.net/10138/312567>

acceptedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Venäjän valtion ja kansakunnan sisäiset ja ulkoiset rajat – miten niitä rakennetaan ja perustellaan?

Aappo Kähönen ja Veera Laine

Artikkeli osallistuu suomalaiseen keskusteluun Venäjästä, korostaen valtion ja kansakunnan rajojen monikerroksisuutta historiallisesta näkökulmasta. Kirjoittajat käyttävät kahden tyyppistä lähdeaineistoa, joista ensimmäinen perustuu dokumentteihin rajan valvonnan käytännöistä ja poliittisista linjauksista, ja toinen kuvastaa Venäjän nykymedian näkemyksiä valtion ja kansakunnan (todellista ja toivotuista) rajoista. Suomen ja Venäjän rajavalvontaorganisaatioiden näkemysten yhtäläisyyksien ja erojen analysoinnin pohjalta tekijät esittävät että imperiumin perinnöllä on yhä merkitystä Venäjän federaation nykyisille linjauksille, sekä periaatteessa että käytännössä. Kansallisvaltioon verrattuna imperiumin rajat ymmärretään sekä haavoittuvaisina että muuttuvina. Vastaavasti myös venäläisen kansakunnan rajoista on keskusteltu laajasti: Venäläiset ”jaettuna kansana” –retoriikka ottaa kantaa siihen, ettei valtion rajoja Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen koeta yhteneväisiksi kansakunnan rajojen kanssa. Siksi venäläiset esitetään joskus valtion rajojen puitteissa ”sorrettuna enemmistönä”. Nämä näkemykset rajoista ja monikansallisesta yhteiskunnasta nostavat esiin venäläisessä kansakunnan rakentamisessa vastaamatta jääneitä kysymyksiä ja samanaikaisesti korostavat ajatusta rajasta muuttuvana ja dynaamisena käsitteenä.

Asiasanat: Venäjä, raja, monikansallisuus, nationalismi, kansakunta

Keväällä 2014 Venäjä valtasi Krimin niemimaan ja perusteli tekoa muun muassa tarpeella suojella etnisiä venäläisiä. Samalla se pyrki määrittelemään sekä valtion että kansakunnan rajat uudelleen. Tarkastelemme tässä artikkelissa Venäjän valtion ja kansan rajojen luonnetta kysymällä, miten ymmärrys kansan ja valtion rakentamisesta vaikuttaa rajaan liittyvien käytäntöjen muodostumiseen. Kartoitamme myös viimeisen vuosikymmenen aikana valtion ja kansakunnan rajoista käytyä mediakeskustelua, ja katsomme, miten käytäntö ja keskustelu ovat limittyneet toisiinsa.

Artikkelin kirjoittamista motivoi havainto, että tutkimusaiheemme – nationalistinen argumentti nyky-Venäjän politiikassa ja maan rajojen määrittämisen historiallinen problematiikka – ovat temaattisesti lähellä toisiaan. Artikkelin perustuu siis kahteen eri lähdeaineistoon, joiden avulla

tutkimme Venäjän sisäisten ja ulkoisten rajojen järjestämistä ja perustelemista. Ensimmäinen lähdeaineistokokonaisuus koostuu Venäjän ja Suomen rajavartiostojen toimenkuvaa määrittelevistä dokumenteista, jotka mahdollistavat rajaan liittyvien käytäntöjen ja politiikan vertailun. Toisena lähdeaineistona käytämme kansan tai kansakunnan rajojen luonteesta käytyä venäläistä mediakeskustelua. Suomi on mukana tarkastelussa rinnastuskohtana, jotta Venäjälle erityiset rajoihin liittyvät piirteet nousisivat selvemmin esiin. Aineistojen tulkinnassa lähdemme väljästi kriittisen diskurssianalyysin pohjalta, joka soveltuu valtasuhteiden ja yhteiskunnallisten ilmiöiden tarkasteluun. Emme ole kiinnostuneita kielenkäytöstä itsessään, vaan kielen ja argumentaation merkityksestä yhteiskunnallisissa ja kulttuurisissa prosesseissa.¹

Venäjän rajojen tematiikan pohtiminen suomeksi tuntuu perustellulta, koska venäläistä nationalismia on käsitelty paljon kotimaisessa mediassa erityisesti vuoden 2014 jälkeen.² Kiinnostus ilmiötä kohtaan on ollut suurta, samoin kuin siitä kumpuava huolestuneisuus. Lähestymme aihetta tietoisesti kotimaisen keskustelun perspektiivistä. Suomalaisessa Venäjä-keskustelussa tuntuu toisinaan unohtuvan, ettei Venäjällä ole perinnettä kansallisvaltiosta. Kuten Sanna Turoma muistuttaa, ”[v]enäläisen kulttuurin tutkimuksen lähtökohdan tulee olla venäläisen (*rossijski*) itseymmärryksen käsittäminen monimuotoisena, monikansallisena, monikulttuurisena venäläisyyksien summana eli imperiaalisena identiteettinä.”³ Sen sijaan suomalaiseen itseymmärrykseen kuuluu vahva käsitys yhtenäisestä kansallisidentiteetistä, kansasta ja kansallisvaltiosta. Tavoitteemme on valaista nationalismia ja rajojen luonnetta Venäjällä tämän eroavaisuuden näkökulmasta.

Imperiumi, kansakunta ja legitimizeetti

Artikkelin näkökulma perustuu monikansallisen ja kansallisen rinnastamiseen valtion legitimoinnin ja sen toiminnan tarkastelussa. Pyrimme kuitenkin välttämään ”metodologisen nationalismin” riskin, eli emme pidä kansallisvaltiota itsestään selvänä mittapuuna. Emme näe Venäjän valtion monikansallisuutta, jota määrittää sen tausta imperiumina, esimodernina jäänteinä vaan yhtenä edelleen mahdollisena vaihtoehtona kansallisuuksien välisten suhteiden järjestämisessä.⁴ Imperiumi

¹ Stefan Titscher et al. (toim.) *Methods of Text and Discourse Analyses*. SAGE 2000, 164–167.

² Ks. esim. Venäjästä on tullut arvaamaton. *Ilta-Sanomat* 23.3.2015, <https://www.is.fi/vaalit2015/art-2000000897460.html> (20.2.2019); Charly Salenius-Pasternak, James Mashiri & Michael Moberg, Voisiko näin tapahtua? *Suomen Kuvalehti* 9/2015, 32–37.

³ Sanna Turoma, Venäjä-tutkimusta läheltä ja valtamerten takaa. *Idäntutkimus* 3 (2010), 68–69.

⁴ Sanna Turoma & Maxim Waldstein, Introduction. Teoksessa Sanna Turoma & Maxim Waldstein (toim.) *Empire De/Centered. New Spatial Histories of Russia and the Soviet Union*. Routledge 2013, 14–15.

rakenteena ei ole häviämässä, vaan sen sisällä tapahtuu modernia byrokratisoitumista kansallisvaltiokehityksen tapaan.

Kaikki Venäjän hallitsijat poliittisesta järjestelmästä riippumatta ovat joutuneet ottamaan kantaa kansallisuuksien välisiin suhteisiin yhden valtion sisällä. Venäjä muodostui 1500-luvulla monikansalliseksi imperiumiksi ja pysyi sellaisena vähintään vuoden 1917 vallankumoukseen saakka. Tämä perintö vaikuttaa myös nykyisin valtion rakenteisiin, kansallisuuksien välisiin suhteisiin, sekä kansalaisten asemaan ja rajoihin. Imperiumien historiaa tutkineiden Burbankin ja Cooperin määritelmän mukaan imperiumi on ”laaja, ekspansiivinen tai historiallisesti laajalle ulottunut poliittinen yksikkö, jonka poliittinen järjestelmä pitää yllä hierarkiaa ja erotteluja, kun se liittyy itseensä uusia kansoja.”⁵ Imperiumin ja sen hallitseman alueen lähtökohta on erilaisten keskusten ja periferioiden välinen jännitteisyys, sekä se, että eri kansoja hallitaan eri tavoin.⁶ Venäläisessä 1800-luvun ja 1900-luvun alun historiankirjoituksessa tilan ja maan laajentumisen roolia käsiteltiin ”sisäisen kolonisaation” tai ”itsensä kolonisoimisen” käsitteiden kautta. Ensin korostettiin maan laajentumista niin venäläisten kuin valloitetujen alueiden kolonisaationa, asuttamisena ja uudelleen asuttamisena. Myöhemmät tulkinnat nostivat esiin selvemmin Venäjän toimijuuden prosessissa, jossa oli voittajansa ja häviäjänsä. Yhteisenä piirteenä oli eron korostaminen merentakaisia siirtomaaimperiumeja luoneisiin kansallisvaltioihin.⁷

Valtarakenteina imperiumia ja kansallisvaltiota on hyödyllisempi tarkastella liukuvalla janalla vastakkainasettelun sijaan. Moni kansallisvaltio, kuten Ranska, Italia, tai Saksa, on syntynyt pakottamalla etnisesti, kielellisesti ja kulttuurisestikin hyvin erilaiset alueet saman hallinnon alaisuuteen. Ekspansiivinen ulkopolitiikka ei myöskään ole ollut vain suurvaltojen yksinoikeus. Vaikka Suomen kansallisvaltion perusta oli 1800-luvun suuriruhtinaskunnan alueessa, pan-suomalainen tulkinta kansakunnasta voimistui erityisesti sisällissodan jälkeen vuosina 1918–1920. Tässä tulkinnassa suomalaisjohtoiseen valtioon, Suur-Suomeen, haluttiin liittää suomalaisten ohella ”heimokansat”, karjalaiset, inkeriläiset ja mahdollisesti vielä virolaiset. Samanaikaisesti yritettiin rajata sisällissodan häviäjät, punaiset, kansakunnan ulkopuolelle.⁸

⁵ Jane Burbank & Frederick Cooper, *Empires in World History. Power and the Politics of Difference*. Princeton University Press 2010, 8.

⁶ Turoma & Waldstein 2013, 20; Alexei Miller viittaa tilakäsitysten eroon ”imperiaalistien” ja ”ei-imperiaalistien” kansakuntien välillä, Alexei Miller, *The Romanov Empire and the Russian Nation*. Teoksessa Stefan Berger & Alexei Miller (toim.) *Nationalizing Empires*. Central European University Press 2015, 311.

⁷ Alexander Etkind, *How Russia ‘Colonized Itself’*. *Internal Colonization in Classical Russian Historiography. International Journal for History, Culture and Modernity* 3:2 (2015), 160–163, 167–168.

⁸ Heimosotien ja kansakunnan määrittelyn yhteydestä Suomessa mm. Marko Lehti, *A Baltic league as a Construct of the New Europe. Envisioning a Baltic Region and Small State Sovereignty in the Aftermath of First World War*. Peter

Kansallisvaltion ja imperiumin periaatteellinen ero tulee näkyväksi valtion legitimaatiossa. 1800-luvulla syntyi ideaali kaikkia kielelliseltä pohjalta kuvitellun yhteisön, kansakunnan, jäseniä koskevista yhtäläisistä oikeuksista ja velvollisuuksista. Kansansuvereniteetti tuli merkittäväksi legitimaation välineeksi kansallisvaltioissa, joista osassa tämä johti vähemmistöjen assimiloituihin, toisissa edustuksellisen vallankäytön syntyyn ja demokratisoitumiseen. Sen sijaan imperiumissa legitimaatio nojasi hallitsevaan instituutioon. Venäjällä tämä oli aateli, Neuvostoliitossa yleisliittolainen kommunistinen puolue. Molemmissa tapauksissa hallitseva instituutio oli monikansallinen, mutta venäläiset muodostivat selvän enemmistön.⁹ Imperiumin ja kansallisvaltion legitimoinnin ohella näkemyksiin rajoista vaikuttaa suurvallan tai pienen maan identiteetti. Siinä missä kansallisvaltio venyy molempiin, imperiumi lähtökohtaisesti edellyttää suurvaltaidentiteettiä. Suurvallan rajakäsityksiin kuuluvat myös oman alueen ulkopuolisten etujen valvonta. Tällainen alue ei ole valtio- tai kansakuntaidentiteetin keskeinen osa, jolloin sitä ei ole välttämätöntä liittää omaan alueeseen. Rajamaa tai etupiiri voi kuitenkin muuttua kolonisaation pohjalta osaksi valtion ydinaluetta, kuten esimerkiksi Venäjän laajentuessa tapahtui.¹⁰

Venäjän nykyisen federaatiomallin taustalla vaikuttaa vallankumouksen ja sisällissodan aikana vuosina 1917–1922 käyty poliittinen kamppailu. Vasemmistopuolueet sosialistivallankumouksellisista menševikkeihin esittivät Venäjän uudistamista eri kansallisuuksien federaatioksi, vaihtelevan laajuisen itsehallinnon ja kulttuuristen oikeuksien puitteissa. Näiden vaikutus näkyi vielä vuoden 1918 Venäjän sosialistisen federatiivisen neuvostotasavallan perustuslaissa. Bolševikeille oli vallankumousvaiheessa tärkeintä yhdistää kansalliset vähemmistöt kamppailuun itsevaltiutta vastaan. Kun uusi perustuslaki Sosialististen neuvostotasavaltojen liitolle hyväksyttiin vuonna 1923, painotus oli toinen. Vaikka yhtenäisvaltion vaikutelmaa haluttiin välttää, keskusvallan oikeudet suhteessa neuvostotasavaltoihin määriteltiin aiempaa huolellisemmin.¹¹

Lang 1999, 213–219; Aapo Roselius, *Holy War. Finnish Irredentist Campaigns in the aftermath of the Civil War*. Teoksessa Aapo Roselius & Tuomas Tepora (toim.) *The Finnish Civil War 1918. History, Memory, Legacy*. Brill 2014, 119–121, 151–155.

⁹ Ronald Grigor Suny, *Living in the Hood. Russia, Empire and Old and New Neighbors*. Teoksessa Robert Legvold (toim.) *Russian Foreign Policy in the Twenty-first Century and the Shadow of the Past*. Columbia University Press 2012, 44–45.

¹⁰ Miller 2015, 338, 344–345.

¹¹ Edvard Hallett Carr, *The Bolshevik Revolution 1917–1923*. Penguin Books 1966, 134–138, erityisesti vasemmisto-SR:in vaikutuksesta vuoden 1918 perustuslain federatiivisiin painotuksiin, ja 403–404, 410–413 vuoden 1923 perustuslaista.

Bolševikkien voitto merkitsi silti muutosta valtion alueen hahmottamisessa. Nyt haluttiin tehdä selvä ero Venäjän keisarikunnan imperialistiseen perintöön. Valtiota ja monikansallisuutta ei perusteltu venäläispainotteisesta asutus- ja sivilisaationäkökulmasta vaan institutionalisoimalla monikansallisuus neuvostotasavaltoihin sekä tarjoamalla välineitä ylikansalliseen neuvostoidentiteettiin. Tämä konkretisoi venäläisen tilan rajoja.¹² Neuvostoliitto onnistui monikansallisen valtion legitimoinnissa pitkään paremmin kuin keisarillinen Venäjä.

Venäjä ei ole koskaan ollut kansallisvaltio, mutta toisaalta sitä ei myöskään haluta kutsua imperiumiksi.¹³ 2000-luvun alusta lähtien Venäjä on määritelty historiallisesti monikansalliseksi valtioksi (*mnogonatsional'noe gosudarstvo*). Venäjän vuonna 1993 hyväksytyssä perustuslaissa käytetään termiä ”monikansallinen Venäjän kansa” (*mnogonatsional'nyi rossiiskii narod*), jonka täsmällisyydestä on myös käyty kriittistä keskustelua – viimeksi vuoden 2016 lopulla, kun presidentinhallinnon kansojen välisten suhteiden neuvosto esitti ajatuksen säätää uusi ”laki Venäjän kansasta”. Lain piti muun muassa tarkentaa kansallisuuteen liittyviä termejä, mutta hanke ei ole toistaiseksi edennyt.

Virallisessa diskurssissa monikansallisuuden rauhanomaisuuden takaa kaikkia Venäjän kansalaisia yhdistävä venäläinen kulttuuri, kieli ja arvopohja. Valtiojohtoon puheissa Venäjän *monikansallisuus* on kestävämpi politiikka kuin läntinen *monikulttuurisuus*.¹⁴ Vuoden 2012 alkupuolella julkaistussa esseessä Vladimir Putin kirjoittaa:

Historiallinen Venäjä ei ole etninen valtio eikä amerikkalainen ”sulatusuuni”, jossa kaikki ovat tavalla tai toisella maahanmuuttajia. Venäjä syntyi ja kehittyi vuosisatojen ajan monikansalliseksi valtioksi. [...] Sadat kansallisuudet (*etnosy*) asuivat omalla maallaan yhdessä venäläisten kanssa ja heidän vierellään.¹⁵

Loppuvuodesta 2017 Putin esitti näkemyksen, että Venäjän monikansallinen luonne (ja erityisesti sen perinteinen muslimiväestö) on yksi syy siihen, että maassa on mahdollista tehdä ”tasapainoista” politiikkaa. Hän myös huomautti, ettei yhden kansallisuuden valtioiden (*mononatsional'noe*

¹² Alina Koskela, *Venäjän tilaa etsimässä. Venäjän suhde Neuvostoliiton alueeseen Mezhdunarodnaja zhizn - aikakausjulkaisussa vuosina 1990–1992* (pro gradu). Helsingin yliopisto 2014, 20, 23–25, 30.

¹³ Sisäisen kolonisaation käsitettä tutkinut Aleksandr Etkind huomauttaa, että historialliset *toimijat* eivät juuri käytä imperiumin käsitettä, mutta historian *kirjoittajille* se on keskeinen. Imperiumin käsite on tutkimuskeskustelussa erilainen kuin esimerkiksi poliittisten toimijoiden käytössä. Ks. Alexander Etkind, *Internal Colonization. Russia's Imperial Experience*. Polity Press 2011, 6.

¹⁴ Ks. esim. Zasedanie mezhdunarodnogo diskussionnogo kluba ”Valdai”. kremlin.ru 19.9.2013, <http://www.kremlin.ru/events/president/news/19243> (3.4.2018).

¹⁵ Vladimir Putin, *Rossija. Natsionalnyi vopros. Nezavisimaja gazeta* 23.1.2012, http://www.ng.ru/politics/2012-01-23/1_national.html (3.4.2018).

gosudarstvo) perustaminen ole ratkaisu konflikteihin. Putinin käyttämä käsite rinnastuu ”monikansallisen valtion” vastakohdaksi, jolla tarkoitetaan kansallisvaltiota.¹⁶ Valtiojohto korostaa usein Venäjällä asuvien eri kansojen määrää.¹⁷ Retoriikka monikansallisesta, suvaitsevaisesta kansasta ei kuitenkaan poissulje etnisten hierarkioiden tai arjen rasismin olemassaoloa.¹⁸

Rajat ja niiden valvojat Venäjällä ja Suomessa

Valtion ja kansakunnan rajojen ymmärtäminen Venäjällä edellyttää niiden suhteuttamista pitkän aikavälin eroihin valtion rakentamis- ja modernisaatioprosesseissa Euroopan läntisten ja itäisten osien välillä. Aleksanteri II kumosi Venäjällä 1860-luvulla maaorjuuden osana reformeja, mistä käynnistyi varhemman, itsevaltiuteen nojanneen yhteiskunnallisen järjestyksen hajoaminen. Vasta bolševikit aloittivat uuden rakentamisen 1920-luvulla.¹⁹ Myös Neuvostoliiton hajoamista seurasi demokraattisten rakenteiden sijaan vanhojen valtarakenteiden esiinnousu 2000-luvun alussa neopatrimonialismin muodossa. Eliitit loivat jälleen vahvasti keskittyneen hallinnon, josta tuli niiden väline ylimääraisten tulojen (”rents”) keräämiselle, jolloin yhteiskunnan ja talouden modernisointi jäi parhaimmillaankin kapeaksi.²⁰

Historiallisten kokemusten pohjalta venäläinen patriotismi korostaa imperiumin perintöä kantavaa valtiota. Vahvan valtion käsite edellyttää hallinnolta valmiutta tarjota symbolista ja materiaalista tukea sekä vastata väestön näitä koskeviin vaatimuksiin. Tästä näkökulmasta Krimin valtaaminen oli menestyksellinen symbolisesti, mutta valtio ei ole kyennyt vastaamaan väestön odotuksiin hyvinvoinnista ja instituutioiden luotettavuudesta.²¹ Tämä imperiumin perintö ja sisäinen ristiriita, yhdessä raaka-aineviennistä riippuvaisen talouden kanssa, vaikuttaa Venäjän tapaan määritellä rajojaan.

¹⁶ Zasedanie Meždunarodnogo diskussionnogo kluba ”Valdai”. kremlin.ru 19.10.2017, <http://kremlin.ru/events/president/news/55882> (3.4.2018).

¹⁷ Esim. Vstreča s utšastnikami XIX Vsemirnogo festivalja molodježi i studentov. kremlin.ru 15.10.2017, <http://kremlin.ru/events/president/news/55842> (3.4.2018).

¹⁸ Marlène Laruelle, *In the name of the nation. Nationalism and politics in contemporary Russia*. Palgrave Macmillan 2009, 35–36.

¹⁹ Barrington Moore, *Social Origins of Dictatorship and Democracy*. Penguin Books 1991, xii–xiv.

²⁰ Vladimir Gel'man, Introduction. Teoksessa Vladimir Gel'man (toim.) *Authoritarian Modernization in Russia. Ideas, Institutions, and Policies*. Taylor & Francis Group 2016, 19–22.

²¹ Markku Kangaspuro, The dilemma of the perception of the strong state in Russia and the demand for modernization. Teoksessa Vladimir Gel'man (toim.) *Authoritarian Modernization in Russia. Ideas, Institutions, and Policies*. Taylor & Francis Group 2016, 54–56, 66.

Seuraavaksi tarkastelemme, miten valtion rakentaminen monikansalliselta tai kansallisvaltion pohjalta vaikuttaa valtion alueen ja edun määrittämiseen. Tässä Suomi kansallisvaltiona edustaa rinnastuskohtaa suhteessa monikansalliseen Venäjään. Sekä Suomen rajavartiolaitosta (RVL) että Venäjän FSB:n alaista rajapalvelua (PS FSB) voi pitää pääosin regulatiivisina instituutioina, jotka pohjaavat sääntöjen asettamiseen, seurantaan ja seurauksiin eli sanktioihin sääntöjen rikkomuksista.²² Institutionaalinen jatkuvuus neuvostokaudelta on ollut käytäntöjen tasolla Venäjällä vahva, huolimatta jo 1990-luvun puolivälissä tehdyistä sekä nyt meneillä olevista poliisihallinnon reformeista korruption kitkemiseksi. Venäjän sisäisten rajaväyhykkeiden laajentamisen vuonna 2006 on nähty lisänneen korruptiota.²³ Julkiset tehtävienkuvaukset kertovat siitä, millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja raja-alueen liittyvässä valvonnassa ja uhissa nähdään.

Poliittisen lähtökohdan nykyiselle rajan määrittämiselle ja valvonnalle tarjoavat Venäjän kansallisen turvallisuuden strategia vuodelta 2015 sekä Valtioneuvoston turvallisuuspoliittinen selonteko vuodelta 2016. Molemmista maista turvallisuuspolitiikan perustana on kansallisen edun käsite. Kansainvälisessä yhteydessä Venäjän kansalliseen etuun kohdistuvia uhkia ehkäistään keskittymällä venäläisen yhteiskunnan sisäisen yhtenäisyyden voimistamiseen, yhteiskunnallisen vakauden turvaamiseen ja kansallisuuksien väliseen sopuun sekä uskonnolliseen suvaitsevaisuuteen.

Venäjän pitkän tähtäimen kansalliset edut määritellään eri tasoissa, joista ensimmäisellä korostuu valtion suvereenisuus ja valtiollinen ja alueellinen yhtenäisyys. Toisella puolestaan nousevat jälleen esiin kansallinen sopu/yksimielisyys ja poliittinen sekä yhteiskunnallinen vakaus.²⁴ Vastaavasti Suomessa kansalliseen etuun pohjaavan ulko- ja turvallisuuspolitiikan päämääränä on vahvistaa Suomen kansainvälistä asemaa, turvata itsenäisyys ja alueellinen koskemattomuus. Erikseen mainitaan keskeisenä tavoitteena sotilaallisen konfliktin välttäminen.²⁵ Kansallisen edun määrittelyssä on selviä yhtäläisyyksiä, mutta erot nousevat esiin silloin kun kuvataan tuota etua rajoilla valvovien organisaatioiden tehtäviä ja uhkia.

²² W. Richard Scott, *Institutions and Organizations. Ideas and Interests*. SAGE 2008, 50–56.

²³ Anna-Liisa Heusala & Jarmo Koistinen, 'Rules of the Game' in cross-border cooperation. Legal-administrative differences in Finnish-Russian crime prevention. *International Review of Administrative Sciences* 84:2 (2018), 356; Sergei Golunov, "The Border Zone". *Russian Politics & Law* 51:4 (2013), 61

²⁴ Ukaz Prezidenta Rossijskoj federatsii ot 31 dekabnja 2015 goda N 683 "O Strategii natsional'noj bezopasnosti Rossijskoj federatsii", *Rossijskaja gazeta* 31.12.2015, <https://rg.ru/2015/12/31/nac-bezopasnost-site-dok.html> (27.3.2018), 8–10, artikkelit 26, 30, 31.

²⁵ Valtioneuvoston kanslian ulko- ja turvallisuuspoliittinen selonteko, Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 7:9 (2016), 19.

Neuvostoliiton jälkeisen Venäjän rajavalvonnan perustana ovat vuoden 1993 rajajärjestys ja vuoden 1996 rajapolitiikkadokumentti, jotka jakavat Venäjän rajan valvonnan 37 piiriin Kamtšatkalta Karjalaan. Suomeen näistä rajautuvat Muurmanskin rajapiiri ja Luoteinen rajapiiri. Venäjän rajavalvonnan pääpainopiste on ollut etelärajoilla, Keski-Aasian ja Kaukasian suunnalla. Suomen vastainen raja todetaan kattavasti määritellyksi. Muut tähän ryhmään kuuluvat maat ovat Norja, Puola, Mongolia, Kiina ja Pohjois-Korea. Näin lukien Baltian maiden, Valko-Venäjän ja Ukrainan samoin kuin Georgian ja Kazakstanin vastaiset rajat jäisivät epätäydellisesti määritellyiksi.²⁶ Ukrainan vastaisen rajan jälkeen kiistellyin on Venäjän ja Georgian raja Kaukasuksella, jo ennen maiden välistä sotaa vuonna 2008. Kyseenalaista on jo se valvotaanko vain näiden kahden maan, vai myös Abhasian ja Etelä-Ossetian vastaista rajaa, joita Venäjän lisäksi harva muu valtio on tunnustanut. Venäjän puolelta katsottuna ne ovat Georgian ulkopuolisia alueita, Georgiasta katsottuna vähintään osa Venäjän vastaista rajavyöhykettä. Venäjän passien myöntäminen ja laivastotukikohta Abhasiassa ovat osoituksia Venäjän toimivallan ulottamisesta näille alueille, joiden hallinnan Georgia menetti jo 1990-luvulla.²⁷

Ulkoisten ja sisäisten uhkien suhde on Venäjän osalta kiinnostava. Rajavalvonnan ”ulkopoliittisena ulottuvuutena” tuodaan esiin muun muassa taloudellisen ja demografisen tunkeutumisen estäminen, Venäjän kansainvälisen eristämisen estäminen ja Venäjän etujen valvonta IVY-maiden rajoilla. Yhdeksänkohtaisessa listassa kolme keskeisintä uhkaa Venäjän kansallisille eduille rajaseuduilla ovat 1) aluevaatimukset, rajan epätäydellinen kansainvälisoikeudellinen määrittely, 2) nationalismi, etninen ja alueellinen separatismi sekä 3) uskonnolliset konfliktit.²⁸

Suomessa toiminta painottuu toisin. Rajavalvonnassa pääuhkana ovat luvattomat rajanylitykset, ja valvonnan painopiste on EU:n Schengen-alueen ulkorajalla eli Suomen ja Venäjän välisellä rajalla. Tämä valvonta tiivistyy EU:n rajaturvallisuusvirastossa, Frontexissa, jonka perustamisessa suomalaisilla oli merkittävä rooli. Rikostorjunnan kohdalla näkyvät keskeiset uhkakuvat, ihmissalakuljetus ja laiton maahantulo. Näillä uhkakuvilla on vahva historiallinen taustansa Neuvostoliiton hajoamisen jäljiltä, 1990-luvun alusta.²⁹ Rajavartiostot ovat molemmissa maissa

²⁶ O Gosudarstvennoj granitse Rossijskoj federatsii, Pogranitšnaja služba FSB Rossii, <http://ps.fsb.ru/law.htm> (27.3.2018); Osnovy pogranitšnoj politiki RF (Venäjän rajapolitiikka), <http://ps.fsb.ru/general/info/details.htm> (27.3.2018), 1–3, artikkelit 1, 2.

²⁷ T. A. Galkina & F. A. Popov, Russias's borders with Abkhazia and South Ossetia on Four Scales. Analyses of Political Discourse. *Regional Research of Russia* 6:2 (2016), 261–263.

²⁸ Venäjän rajapolitiikka 1996.

²⁹ Juha Pohjonen, Rajarauhaa Suomen ja Euroopan puolesta. *Rajavartiolaitos 1991–2009*. Otava 2009, 24–35, 146–148. Suomen roolista Frontexin perustamisessa myös Rajavartiolaitoksen tilinpäätökset 2004, 2–4; 2005, 2, https://www.raja.fi/tietoa/suunnittelun_ja_seurannan_asiakirjat (27.3.2018).

rikostorjunnan yhteistyöosapuolia, ja turvallisuuspoliisit FSB ja SUPO ovat yhteistyön keskusviranomaisia. Rikostorjuntayhteistyön suomalaisten osapuolten kokemuksissa on korostunut, että yhteistyö painottuu enemmän henkilöihin kuin organisaatioihin. Tämä kuvastaa sekä henkilökohtaisten verkostojen että organisaatioiden välisen kilpailun merkitystä Venäjällä.³⁰

Venäjän rajavalvonnassa korostuvat selvästi maan laajemmat ulkopoliittiset ja ylikansalliset tavoitteet muun muassa IVY:n puitteissa, sekä toisaalta mahdolliset sisäiset rajoihin kohdistuvat uhat, erityisesti etniset ja uskonnolliset konfliktit. Suomen Rajavartiolaitoksen toiminta on pääsääntöisesti tiiviimmin rajattu valtion rajan ja sen yli tapahtuvan liikkuvuuden valvontaan. Siihen sisältyy silti kiinnostavasti paitsi kansainvälinen yhteistyö, myös yhteistyö ylikansallisen EU:n puitteissa, nimenomaan unionin ulkorajan valvonnassa.³¹

Rajanvalvojien historiankuvat

Venäjän ja Suomen rajavalvonnan eroja, mutta myös yhtäläisyyksiä voidaan selittää osin organisaatioiden itseyttäytymisen avulla. Tähän tarjoavat mahdollisuuden kummankin maan rajavalvontaorganisaatioiden itse tuottamat historianesitykset, joissa kuvataan tehtävien taustaa. Keskeisenä kysymyksenä on, miten valtion rakentuminen monikansalliselta tai kansalliselta pohjalta vaikuttaa sen käsityksiin raja-alueesta, ulkoisen ja sisäisen turvallisuuden suhteesta ja kansainvälisen tai monikansallisen yhteistyön luonteesta.

Venäjän FSB:n alainen rajapalvelu painottaa toimintansa jatkuvuutta jo useamman vuosisadan ajalta.³² Rajan valvonta ja laajentaminen yhdistetään nimenomaan vahvan valtion syntyyn. Lähtökohtana on Kiovan Venäjän synty ja rajavalvonnan (vaikkakaan ei nykymerkityksessä) muodostuminen jo 1200–1300-luvuilla. Vahvan venäläisen valtiorakenteen (*sil'noi russkoi gosudarstvennosti*) kuvataan muodostuneen 1300-luvulta 1500-luvulle, kun mongolien valtakausi päättyi. Valtion laajentuessa lähinnä etelässä ja idässä rajajoukot olivat ”aktiivisen raja-aluepolitiikan väline” 1500–1600-luvuilla. Tätä näkemystä rajan muodostamisesta tukee jo historiikin viittaus Vasili Kljutšveskiin, 1800-luvun valtiollisen koulukunnan historioitsijaan.

³⁰ Heusala & Koistinen 2018, 358, 363–365.

³¹ Rajavartiolaitoksen www-sivut, <https://www.raja.fi/tehtavat> (27.3.2018).

³² Luku pohjaa lähteisiin: Iz istorii ustanovlenija i oformlenija gosudarstvennoj granitsy Rossii i stanovlenija služby po ee ohrane; Ohrana granits Sovetskogo gosudarstva (1917–1991 gg.), Pogranitšnaja služba FSB Rossii, <http://ps.fsb.ru/history.htm> (27.3.2018).

Kljutšveski selitti juuri sisäisen kolonisaation käsitteellä Venäjän laajenemisen eritysluonnetta keskiajalta 1900-luvun alkuun asti.³³

Toinen teema, valtion sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden suhde, nousi esiin taloudellisten etujen pohjalta. Protektionistinen talouspolitiikka loi 1700-luvulla tarpeen tullilaitokselle salakuljetuksen rajoittamiseksi ja valtion verotulojen kasvattamiseksi. Varsinaisesti sisäinen ja ulkoinen turvallisuus yhdistyvät poliittiseen järjestelmään kohdistuvassa uhassa, kun ”vallankumouksellisen liikkeen keskus siirtyi Euroopasta Venäjälle”. Santarmilaitos yhdistyi tulli- ja rajavaltvontaan 1800-luvun puolivälissä, jolloin nimenomaan rajanylityspaikat tulivat santarmien valtontaan. Vasta vuonna 1897 luotiin erillinen rajavartio-osasto, joka järjestön taustan vuoksi oli valtiovarainministeriön alaisuudessa.

Taloudellisten etujen merkitys rajavaltvonnan perusteluissa säilyi järjestelmän vaihtuessa vuonna 1917. Myös rajavaltvonnan rakenne ja organisaatio pääosin säilyivät. Sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden suhde ja poliittiset tehtävät korostuivat edelleen rajojen valtvonnessa.

Kansankomissaarien neuvosto antoi 28.5.1918 säädöksen rajajoukkojen perustamisesta, mikä loi pohjan Neuvostoliiton rajavaltvonalle. Rajavartiojoukot asetettiin vuonna 1923 turvallisuuspoliisiin (OGPU) alaisuuteen, jonka tehtäviin kuului myös salakuljetuksen estäminen.³⁴

Toisen maailmansodan jälkeen, vuosina 1955–1987 rajavartiojoukkojen määrä viisinkertaistui, minkä nähdään auttaneen salakuljetuksen tyrehtyttämisessä. Samalla kaudella keskeisinä tehtävinä pidettiin porvarillisen ideologian ja ideologisten poikkeamien vastaista kamppailua. Tältä osin jo 1800-luvun puolivälistä alkanut poliittisen tai ideologisen rajan valtonta jatkui myös Neuvostoliiton aikana. Kansainvälinen ulottuvuus nousee esiin vasta toisen maailmansodan jälkeen, kansainvälisten sopimusten Neuvostoliitolle takaamien taloudellisten oikeuksien valtomisessa ja rajajoukkojen osallistumisessa Afganistanin sotaan.

Kansainvälisten tehtävien osuus perusteluissa vahvistui, kun Venäjän rajavaltvonta organisoitiin Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen vuonna 1992. Federaation rajapalvelu (FPS) perustettiin omana organisaationaan vuonna 1994. Kun se 1.7.2003 alistettiin turvallisuuspalvelu FSB:lle, perusteena olivat kansainvälisen terrorismin, huumekaupan voimistumisen, laittoman maahanmuuton ja ihmiskaupan sekä luonnonvarojen laittoman hyödyntämisen estäminen eli pitkälti ulkoiset ja

³³ Etkind 2015, 164–165.

³⁴ A. I. Kokurin & N. V. Petrov, *Lubjanka VtshK-KGB*. Mezhdunarodnyi fond demokratija 1997, 5–6, 10.

taloudelliset uhat. Huolimatta pitkän historiallisen jatkuvuuden esittämisestä, historiikin loppuyhteenveto korostaa neuvostoaikaisen rajavalvonnan ja rajajoukkojen osuutta nyky-Venäjän rajavartioiden historiassa. Tähän sopii myös rajavalvonnan ja turvallisuuspoliisin institutionaalinen yhteys, vaikka ideologinen painotus ei tule suoraan esiin kuten keisarikunnan tai Neuvostoliiton aikana.

Suomen rajojen määrittely alkaa varsinaisesti vuosista 1918–1919 eli itsenäistymisen ja sisällissodan jälkeen. Suomen valtion pyrkimyksenä oli nimittäin jo sisällissodan aikana ja heti sen jälkeen Venäjän Itä-Karjalan valloittaminen. Perusteluissa yhdistyivät sisäinen ja ulkoinen uhka: Suomesta paenneiden punaisten hyökkäysten ennalta ehkäiseminen, puolustuksen helpottaminen ja pelko vallankumouksesta ”jonka hyväksi osa kansaa toimi”. ”Itärajaksi” määriteltiin varsinaisesti Laatokan pohjoispuolinen Neuvostoliiton vastainen raja. Myös Suomen tapauksessa taloudelliset edut, lähinnä salakuljetuksen muodossa, rakensivat osan sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden suhteesta. Paikallisen väestön vastarinta valvotun tai suljetun rajan muodostamiselle oli tuntuva, kun se uhkasi heille merkittävää elinkeinoa. Vasta muutama vuosi Tarton vuoden 1920 rauhansopimuksen jälkeen kävi mahdolliseksi solmia rajasopimus Neuvostoliiton kanssa, mikä osin vähensi jännitteitä.³⁵

Sisäisen ja ulkoisen turvallisuuden suhde sekä rajan valvonta saivat kokonaan uusia merkityksiä Neuvostoliiton hajotessa ja Venäjän Federaation syntyessä 1990–1992. Merkittävimpänä ”Itärajaan” liittyvänä uhkana nähtiin kymmenistä tuhansista neljännesmiljoonaan nousevan venäläisen väestön lähtö kotiseudultaan elintarvikepulan tai levottomuuksien takia yli Suomen rajan, mihin myös varauduttiin varsin mittavasti. Rajavartiolaitoksen historian toinen osa kuvaa, miten tätä uhkakuvaa korostettiin armeijan puolella, kun taas rajavartiolaitos suhtautui laajojen joukkojen tulon mahdollisuuteen kriittisesti. Tämä perustui osin rajavartiolaitoksen ja Neuvostoliiton rajavartioston välisiin toimiviin yhteyksiin. Kaikkiaan rajan yli pyrki toista sataa lähinnä kolmansien maiden kansalaista keväällä ja syksyllä 1991.³⁶

Vuonna 1993 aloitettu kolmikantayhteistyö Suomen, Venäjän ja Viron välillä kuvastaa samoin rajavalvonnan toimintaedellytysten muutosta. Rajavartiolaitoksen aloite sopi hyvin EU:n ja sen

³⁵ Ristiriita valtion rakentamisessa näkyy selvästi myös itse kirjassa, jossa kuvatekstit käyttävät sisällissodasta nimeä ”vapausota”, mutta varsinaisessa tekstissä käytetään nimeä ”veljessota” tai ”kansalaissota”. Matti Kosonen & Juha Pohjonen, *Isänmaan portinvartijat. Suomen rajojen vartiointi 1918–1994*. Otava 1994, 14, 36–37.

³⁶ Pohjonen 2009, 24–35

sisällä erityisesti Saksan tavoitteeseen estää juuri itsenäistyneitä Baltian maita sekä Venäjää muodostumasta laittoman maahantulon väyläksi unionin alueelle.³⁷

Suomen Rajavartiolaitoksen ja Venäjän rajapalvelun itseymmärrykseen vaikuttaa keskeisesti niiden rooli valtion synnyssä ja erityisesti valtion taloudellisten tarpeiden kehittämisessä. Monikansallisen valtion ja kansallisvaltion erilainen pohja vaikuttaisi osin heijastuvan käsityksiin rajan pysyvyydestä, muuttuvuudesta ja valvonnasta. Valvonnan vaikeus liitetään sekä Kiovan Venäjän pirstoutumiseen että naapurien määrän kasvuun Moskovon laajentuessa. Rajan liikkuvuus näkyy rajajoukkojen roolissa raja-aluepolitiikan ja valloitetujen alueiden kolonisaation välineenä 1500-luvulta alkaen. Suomessa raja nähdään itsenäisyyden alkuvuosien aluelajennushankkeiden jälkeen pysyvämpänä kansallisvaltion alueen vakiintuessa. Venäjällä sisäisen ja ulkoisen uhan yhteydet liittyvät osin jo maan monikansalliseen taustaan, jossa samaa kansallisuutta voi asua molemmiin puolin rajaa. Poliittiseen järjestelmään kohdistuva sisäinen ja ulkoinen uhka nousee historianesityksessä esiin keisarikunnan lopulla ja jatkuu Neuvostoliiton aikana. Suomessa tämä yhteys näkyy lähinnä vain itsenäisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä sisällissodan vuoksi. Suomen kansallisvaltioluonteen kannalta mielenkiintoisesti kansainvälinen, jopa ylikansallinen elementti nousee esiin rajavartiolaitoksen toiminnassa jo ennen EU-jäsenyyttä.

Venäjän kansan monikansallisuus ja sen rajat

Neuvostoliiton hajoamiskehityksessä kansallisuuskysymykset olivat tärkeässä osassa. Virallinen politiikka tuki vähemmistökansallisuuksien kulttuurinationalismia, vaikka voimakkaita venäläistämistoimia nähtiin kausittain. Andrey Scherbak muistuttaa, että joillain alueilla etnisen vähemmistön kulttuurinen nationalismi yhdistettynä federalismin mahdollistamien etnisten instituutioiden syntymiseen vahvisti vähemmistökansallisuuksien kansallistunnetta, jolloin ne alkoivat helpommin vaatia poliittista itsenäisyyttä – kulttuurinen nationalismi ikään kuin pohjusti poliittista nationalismia.³⁸

Itsenäisen Venäjän ensimmäisen vuosikymmenen aikana tuli tarpeelliseksi etsiä uudelle kansakunnalle ”yhteistä ideaa”, joka voisi perustella kansallista yhtenäisyyttä uudessa tilanteessa. 1990-luvun alkupuolella etniset nationalismit hakivat poliittista asemaansa monissa osissa Venäjän

³⁷ Pohjonen 2009, 58–62.

³⁸ Andrey Scherbak, Nationalism in the USSR. A historical and comparative perspective. *Nationalities Papers* 43:6 (2015), 866–885.

federaatiota, ja fragmentaation uhka vaikutti keskusvallan silmissä todelliselta. Tätä uhkaa hillitäkseen Boris Jeltsin pyrki korostamaan kansalaisuutta etnisyyden sijaan kansaan kuulumisen tunnusmerkkinä, ja otti käyttöön käsitteet ”rossijane” ja ”rossiiskii narod”³⁹ puhuessaan Venäjän kansasta. Samalla haluttiin painottaa valtion legitimitettiin kansalaisten demokraattisena edustajana. Pyrkimykset vahvistaa kansalaisuuteen perustuvaa venäläisidentiteettiä vaimenivat 1990-luvun loppua kohti tultaessa. Jeltsinin kriitikot eivät pitäneet kansallistunteen pönkittämistä valtion tehtävänä, mutta he eivät myöskään nähneet ylipäänsä mahdollisuutta vahvistaa kansallisylypeyttä suureen valtioon kuulumisesta silloin, kun tuo valtio oli ilmiselvästi heikossa tilassa.⁴⁰

Tilanne kuitenkin muuttui 2000-luvun alusta lukien, jolloin Vladimir Putinin hallinto ryhtyi tietoisesti rakentamaan kansallista identiteettiä muun muassa patrioottisen kasvatuksen ohjelmien avulla.⁴¹ Samalla vahvistettiin Venäjän valtion virallisiksi symboleiksi trikolorilippu, Venäjän kansallislaulu ja vaakuna. Talouskasvun elpymisen myötä se kritiikki, jota Jeltsiniä arvostelleet olivat esittäneet, vaimeni. Venäjän armeijan arvostuksen nostaminen oli yksi julkilausutuista patrioottisen kasvatuksen tavoitteista, sillä suhtautuminen armeijaan oli vielä 1990-luvulla varsin kriittistä.⁴² Kansalaisuuteen perustuva kansallistunne ei ole enää ollut valtionhallinnon asialistalla. Putinin puheessa Venäjän valtion monikansallisuus on osa valtion historiaa ja perinteitä. Muun muassa Jeltsinin neuvonantaja ja Venäjän tiedeakatemian tutkija Valeri Tiškov on vielä 2010-luvulla nostanut esiin ajatuksia kansalaisuuteen perustuvasta nationalismista, mutta virallinen tulkinta perinteisten venäläisten arvojen yhdistämästä monikansallisesta kansasta on vakiintunut.

Nykyisten venäläiseen kansallistunteeseen kytkeytyvien keskustelujen ytimessä on yhtäältä ”Venäjän idea”, jota on etsitty slavofiiliaatteen synnystä lähtien, erityisen tarmokkaasti jälleen 1990-luvulla. Toisaalta keskustelussa painottuvat sisäisten ja ulkoisten rajojen järjestämisen perustelut sekä niiden oikeudenmukaisuus. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Venäjän federaation uudet subjektit muodostuivat jo aiemmin olemassa olleiden kokonaisuuksien pohjalle. Ne nauttivat eri tasoista autonomiaa, ja eri kansallisuuksien osuudet näiden alueiden sisällä vaihtelivat myös suuresti. Esimerkiksi Karjalan tasavallan asukkaista etnisiä karjalaisia oli 1990-luvun alkupuolella

³⁹ Käsite ”rossijanin” (monikossa ”rossijane”) viittaa Venäjän asukkaaseen tai kansalaiseen, joka ei välttämättä ole etniseltä taustaltaan venäläinen; samaan tapaan ”rossiiskii narod” tarkoittaa Venäjän kansaa, joka muodostuu kaikista sen kansalaisista. Käsitteiden suomentamisesta ks. esim. Moisio, Arto, Venäläinen, venäjänmaalainen, venäjäläinen. *Kielikello* 4 (2003), <https://www.kielikello.fi/-/venalainen-venajanmaalainen-venajalainen> (21.2.2019).

⁴⁰ Vera Tolz, Forging the nation. National Identity and Nation Building in Post-Communist Russia. *Europe-Asia Studies* 50:6 (1998), 993–1022.

⁴¹ Anna Sanina, *Patriotic education in Contemporary Russia. Sociological Studies in the Making of the Post-Soviet Citizen*. Ibidem Verlag 2017, 33–63.

⁴² Laruelle 2009, 177.

noin 10 prosenttia, etnisiä venäläisiä noin 74 prosenttia ja venäjänkielisiä 90 prosenttia väestöstä.⁴³ Etnisin perustein muodostettuja federaatiosubjekteja on myös kyseenalaistettu nostamalla esiin tällaisia esimerkkejä. Neuvostoliiton hajottua etnisten venäläisten suhteellinen osuus uudessa valtiossa oli paljon suurempi kuin aiemmin, ja kokemus siitä, ettei kansoista ”suurimmalla” ole lainkaan omaa aluetta, sai monia muotoja.

Valtiojohdon näkökulmasta keskustelu eri kansallisuuksien oikeuksista valtion sisällä on separatismien pelon valossa poliittisesti tulenarkaa, joten kansa(kunna)n rajaan liittyviä kysymyksiä, virallista monikansallisuusretoriikkaa tai federaation etnistä järjestämisperustaa haastavat näkemykset jäävät yhtäältä kulttuuri- ja tiedeälymystön piiriin, toisaalta niitä pitävät esillä valtiovaltaa vastustavat kansallismieliset ryhmittymät.

Venäläiset ”maailman suurimpana jaettuna kansana”

Vuonna 2013 kerätty NEORUSS-aineisto osoittaa melko suurta hajontaa venäläisten näkemyksissä valtion ”ihanteellisista” rajoista. Vastaajista 21 näkisi mieluusti entisen Neuvostoliiton rajat Venäjän ulkorajoina, saman verran vastaajia haluaisi sisällyttää valtioon ”slaavilaiset osat” entisestä Neuvostoliitosta, ja 13 prosenttia haluaisi jättää ”islamilaisten Pohjois-Kaukasian” Venäjän rajojen ulkopuolelle. Tämän artikkelin kysymyksenasettelun valossa on erityisen kiinnostavaa, että nykyisiin rajoihin tyytyväiset vastaajat, joita oli 37 prosenttia, eivät muodosta selvää enemmistöä.⁴⁴ Tässä osassa lähteenä on käytetty lehtitekstiaineistoa, joka on kerätty Integrum-tietokannasta käyttämällä nationalismiin, patriotismiin, venäläiseen kansallisvaltioon, venäläisiin ”jaettuna kansana” ja ”sorrettuna enemmistönä” liittyviä hakusanoja vuosilta 2008–2017.

Valtiollisen rajan oikeudenmukaisuuteen liittyvä keskustelu etnisistä venäläisistä ”maailman suurimpana jaettuna kansana”⁴⁵. Tähän keskusteluun kytkeytyvät myös usein käytetyt termit, ”lähi- ja kaukoulkomaat” (*bližnee / dal'nee zarubeže*), joilla tarkoitetaan Neuvostoliittoon kuuluneita ulkomaita ja ”muuta” ulkomaita.⁴⁶ Jaetun kansan käsitteellä viitataan etnisiin venäläisiin, jotka

⁴³ V. Kabuzan, *Russkie v mire. Dinamika tšislennosti i rasselenija (1719–1989)*. Izdatel'stvo Russko-Baltiyskiy informatsionnyy tsentr ”BLITs” 1996, 29.

⁴⁴ Henry E. Hale, How nationalism and machine politics mix in Russia. Teoksessa Pål Kolstø & Helge Blakkisrud (toim.) *The New Russian Nationalism. Imperialism, Ethnicity and Authoritarianism 2000–15*. Edinburgh University Press 2016, 242.

⁴⁵ Käsite esiintyy usein muodossa ”[russkie –] krupneyšiy razdeljonnyj narod mira”, joskus myös ”razdeljonnaja natsija”; ks. esim. Putin: Russkiy narod okazalsja samym bol'shym razdeljonnym narodom mira. *Vzgljad* 18.4.2014; Razgovorki v stroju. *Novoe vremja* 24.3.2014.

⁴⁶ Kabuzan 1996, 30–33.

Neuvostoliiton hajottua jäivät silloin itsenäistyneihin entisiin Neuvostoliiton maihin, eikä sillä siis yleensä tarkoiteta yleisesti diasporaa, eli venäläisiä missä tahansa Venäjän federaation ulkopuolella.⁴⁷ Näkemys venäläisistä jaettuna kansana liittyy läheisesti myös ajatukseen Venäjän valtion rajoja suuremmasta kielellisestä, kulttuurisesta ja mentaalista venäläisestä yhteisöstä, ”venäläisestä maailmasta” (*russskii mir*), jota sekä Venäjän valtiojohto että Venäjän ortodoksinen kirkko ovat pitäneet esillä.⁴⁸ Venäläisen maailman käsitteen ytimessä on Venäjän, Valko-Venäjän ja Ukrainan yhteys, mutta se kuvaa myös laajemmin Venäjän rajojen ulkopuolella asuvia venäläisiä.

Valtiotason toimijoille venäläinen diaspora ja ”jaetun kansan” käsite viittaavat Venäjään Neuvostoliiton perijävaltiona ja toisaalta ulkomailla asuviin ”maanmiehiin” politiikan välineenä. Mihail Suslov huomauttaa, että diasporaan laskettavilla ryhmillä voi olla keskenään melko vähän yhteistä: ”globaalit venäläiset”, jotka ovat emigroituneet ulkomaille, voivat kokea suhteensa Venäjään hyvin eri tavalla kuin niin sanotuissa lähiulkomaissa asuvat venäläiset, jotka eivät ole koskaan minnekään muuttaneet, vaan valtioiden rajat ovat siirtyneet.⁴⁹ Valtion diskurssiin kuuluu ajatus venäläisyydestä rajoja ylittävänä ilmiönä, mutta sisäisten rajojen, eli käytännössä etnisen perustein muodostettujen federaatiosubjektien, oikeudenmukaisuutta hallinnon edustajat eivät halua pohtia.

Krimin valtaamisen yhteydessä diskurssi jaetusta kansasta voimistui, sillä niemimaan haltuunottoa kuvattiin virallisissa puheissa ja mediassa yhtenä askeleena tuon kansan yhdistämisessä. Virallisessa diskurssissa toistui ajatus historian vääryyksien korjaamisesta. Lehtiaineistossa Venäjän ulkopolitiikkaa oikeutettiin värikkäin perusteluin, muun muassa muistuttamalla, että Neuvostoliiton johtajat olivat asettuneet tukemaan Saksojen jälleenyhdistymistä vuonna 1990, kun monet eurooppalaiset johtajat olivat epäileväisiä, ja siksi nimenomaan saksalaisten tulisi ymmärtää Venäjää – eikä ainakaan olla asettamassa talouspakotteita.⁵⁰

Krimin liittäminen yhteydessä Venäjän valtiojohto osoitti tulkitsevansa, että niin sanotut ”lähiulkomaat” kuuluvat sen etupiiriin, ja niiden suvereniteetti on rajallinen.⁵¹ Samalla se hyödynsi

⁴⁷ Ks. esim. Zameshenie naroda. *Argumenti nedeli* 28.2.2013.

⁴⁸ patriarchia.ru 3.11.2009, <http://www.patriarchia.ru/db/print/928446.html> (29.11.2018).

⁴⁹ Mikhail Suslov, ”Russian World” Concept. Post-Soviet Geopolitical ideology and the Logic of ”Spheres of Influence”. *Geopolitics* 23:2 (2018), 330–353, 331.

⁵⁰ Strana posle 18 marta. Legko li ponjat’ prezidenta? *The New Times (Новое Время)* 24.3.2014; Tšto nemtsu dorogo. *AiF Moskva* 30.9.2015.

⁵¹ Tero Lundstedt & Lauri Hannikainen, Ajavatko Venäjän perustelut Krimin valtaukselle sen kansainvälisoikeudellisen doktriinin umpikujan? *Oikeus* 45:4 (2016), 449.

puhetapaa, jossa ”venäläisyyden” rajojen osoitettiin ulottuvan Venäjän valtion rajoja kauemmas. Kansan historiallisen yhteyden korostaminen eroaa kuitenkin suurvallalle luontaisesta etupiirijattelusta, joka on samaan tapaan perustellut rajan ylittämistä: Venäjän aseellinen tuki Etelä-Ossetian ja Abhasian alueille Georgian sodassa 2008 oikeutettiin rinnastamalla tilanne Kosovon irtautumiseen Serbiasta. Viimeistään Krimin valtaaminen muutti ”venäläisen maailman” käsitteen arvolatausta. Kuten Aleksei Miller huomauttaa, vuoden 2014 jälkeen siitä on tullut ”Anschlussin käsite”, viitaten Itävallan liittämiseen natsi-Saksaan.⁵²

Venäläiset sorrettuna enemmistönä

Eräs Venäjän valtion historiallisen monikansallisuuden oikeutusta haastava puhetapa on ollut esillä jo pitkään, vaikka se on suorassa ristiriidassa nykyisten vallanpitäjien retoriikan kanssa: ajatus etnisistä venäläisistä ”sorrettuna enemmistönä”. Käsitteellä viitataan tulkintaan, että venäläisillä ei ole ollut Venäjän historiassa ansaitsemaansa edustusta valtion päätöksentekokelemissä. ”Sorretun enemmistön” käsite ilmaisee siis eräänlaista epäoikeudenmukaisuuden kokemusta. Ne, jotka sitä käyttävät, haluavat usein esittää sen kysymyksenä demokratiasta ja oikeutetusta tavasta järjestää valtio.⁵³ Kuten edellä todettiin, vaikka Venäjän historiassa instituutiot ovat olleet monikansallisia, tosiasiallisesti hallitseva enemmistö on kuitenkin muodostunut etnisesti venäläisistä.

Viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana puhetapaan on sekoittunut ”demografinen” huoli Venäjän tulevaisuudesta: kasvavan muslimivähemmistön ja pienenevän venäläisen enemmistön keskinäinen dynamiikka vahvistaa puheita enemmistön oikeuksista. Näkemys tulee esiin esimerkiksi historiantutkija Leonid Vasiljevin kirjoituksessa:

On hyvin tiedossa, että etniset venäläiset (*russkie – korennye*) ovat häviämässä, kun taas muiden etnis-tunnustuksellisten yhteisöjen edustajat päinvastoin kukoistavat, eikä tähän voi olla kiinnittämättä huomiota. [...] Tarvitaan järkeviä, mutta ankaria ja vakavia toimia. Täytyy auttaa ensisijaisesti unohdettuja ja epäonnisia etnisiä [venäläisiä].⁵⁴

Kyseinen artikkeli julkaistiin lokakuussa 2013, jolloin Moskovan lähellä oli tapahtunut useampia yhteenottoja etnisten venäläisten ja etnisten kaukasialaisten tai keskiaasialaisten asukkaiden välillä.

⁵² ”Russkii mir”-2030. Kakim on budet. *Rossiia v global’noy politike* 16 (2018), 2–3, 128.

⁵³ Ideal’naja Rossiia ”Sputnika i pogroma”. *The New Times (Новое Время)* 19.10.2015; Moe delo – eto pozorištše. Lenta.ru 5.10.2012; ks. myös Emma Rimpiläinen, A state of their own. The Russian nationalist agenda. *Vostok Cable* 25.8.2015, <https://vostokcable.wordpress.com/2015/08/25/a-state-of-their-own-the-russian-nationalist-agenda/> (3.4.2018).

⁵⁴ O korennyh i plamennyh. *Nezavisimaja gazeta* 11.10.2013.

Samaan aikaan Venäjän TV-kanavilla oli käynnissä maahanmuuttajien vastainen kampanja, jota ohjailtiin ylhäältä käsin.⁵⁵ Muukalaisvastaiset asenteet maahanmuuttajia kohtaan olivat vuoden 2013 lopulla huipussaan.⁵⁶ Krimin valtaaminen ja sotatoimien alkaminen Ukrainassa veivät mediahuomion pois maahanmuuttoteemoista, mutta demografiaan perustuva argumentti etnisen venäläisyyden ja sitä uhkaavan islamin välillä ei ole kadonnut.

Sorretusta enemmistöstä ovat puhuneet erilaiset kulttuuri- ja tiedeyhteisön edustajat. Entinen talousministeri Jevgeni Jasin kuvasi blogissaan vuonna 2016 Venäjän olevan väistämättä kansallisvaltio 80 prosentin venäläisenemmistön vuoksi. Jasin myös huomautti, että jos Venäjä ymmärretään imperiumina, se ei voi olla demokratia – ja monikansallinen imperiumi tarkoittaa myös rajallisia mahdollisuuksia kehittyä kansakuntana esimerkiksi koulutuksen saralla, jossa pitäisi pystyä takaamaan tasa-arvoiset mahdollisuudet kaikille.⁵⁷ Näkyvimmin sorretusta enemmistöstä ovat puhuneet kansallismielistä oppositiota edustavat radikaalit nationalistit – sekä poliittisiksi teoreetikoiksi itsensä mieltävät kirjoittajat kuten Konstantin Krylov ja Jegor Prosvirnin että kansallismielisenä aktivistina esiintyvä Dmitri Demuškin.

Valtiollisissa tiedotusvälineissä venäläisistä ei juuri puhuta sorrettuna enemmistönä, sillä ajatus on luonteeltaan nykyhallinnon monikansallisuusretoriikan vastainen. Mielipidemittauksissa tutkitaan toistuvasti kansallismielisten iskulauseiden suosiota – ”Venäjä venäläisille” tai ”Jo riittää Kaukasian ruokkiminen” saavat keskimäärin vankan kannatuksen⁵⁸ – mutta ne eivät suoraan kerro, miten etnisen enemmistön poliittinen asema ymmärretään. Sosiologi Raisa Baraš on esittänyt, että venäläisten Krimin valtaamiselle osoittama tuki ei niinkään kuvasta venäläisen imperialismin heräämistä, vaan se heijastelee ennemminkin laajaa käsitystä etnisten venäläisten poliittisen subjektiivisuuden tärkeydestä.⁵⁹

Krimin liittäminen yhtenä perusteluna käytettiin venäläisten oikeuksien puolustamista (*zašita prav russkih*). Valtiojohto esitti, että Krimin venäläisväestö olisi ollut uhattuna, ja siksi Venäjän

⁵⁵ Stephen Hutchings & Vera Tolz, *Nation, Ethnicity and Race on Russian Television. Mediating post-Soviet difference*. Routledge 2015, 222.

⁵⁶ Intolerantnost’ i ksenofobiya. *Levada* 11.10.2016, <http://www.levada.ru/2016/10/11/intolerantnost-i-ksenofobiya> (3.4.2018). Mielipidemittauksissa maahanmuuttajiksi rinnastetaan usein Kaukasiasta muualle Venäjälle muuttaneet ihmiset, jotka ovat Venäjän kansalaisia.

⁵⁷ Jevgeni Jasin, *Rossija – natsional’noe gosudarstvo*. Eho Moskvyy -blogi 25.7.2016, <https://echo.msk.ru/blog/yasin/1807964-echo/> (10.4.2018).

⁵⁸ *Levada* 2016.

⁵⁹ Raisa Baraš, *Russkaja identitšnost’*. Predely politizatsii. Materialy konferentsii ”Pozitivnyi opyt regulirovanija etnosotsial’nyh i etno-kul’turnyh protsessov v regionah Rossijskoj Federatsii”, 25–27.9.2014, 35.

väliintulo oli välttämätöntä ja oikeudellisesti perusteltua – väite, jota kansainvälisen oikeuden tutkijat eivät pidä vakuuttavana.⁶⁰ Jotkut nationalistiset toimijat halusivat tässä yhteydessä vedota argumenttiin ”sorretusta enemmistöstä”.⁶¹ Vaikka Krimin liittäminen epäilemättä aktualisoi puhetapaa venäläisistä sorrettuna enemmistönä, on vaikea nähdä, että virallisesti käytetty perustelu venäläisten suojelemisesta Venäjän rajojen ulkopuolella olisi tehnyt näkemyksestä laajasti hyväksytyn.

Tapa viitata venäläisiin sorrettuna enemmistönä on räikeässä ristiriidassa hallinnon puhutavan kanssa, ja on siksi mediakeskustelun marginaalissa. Osin samasta syystä on vaikea sanoa, miten laajasti tuo näkökulma resonoi yhteiskunnassa. Toisaalta politiikan tutkija Mihail Vinogradovin mukaan venäläisten nationalistien mahdollisuuksia politiikassa jatkuvasti yliarvioidaan, koska kansallismielisen ohjelman ja sosiaalisesti hyväksytyn puhutavan yhdistäminen ei ole helppoa⁶² – ja saman voi nähdä koskevan ajatusta venäläisistä sorrettuna enemmistönä.

Ajatus sorretusta enemmistöstä sekoittuu puheeseen, jonka mukaan etniset venäläiset ovat Venäjän historian ”eniten kärsinyt kansa”. Usein kärsimyksellä viitataan Neuvostoliiton historiaan, ja sitä perustellaan muun muassa huomauttamalla, että venäläisenemmistöiset osat Neuvostoliittoa joutuivat taloudellisesti huolehtimaan vähemmistökansallisuuksien hallinnoimista alueista eli toimimaan eräänlaisina nettomaksajina. Myös sotien miestappiot, vainot ja nälänhädät esitetään nimenomaan etnisten venäläisten kärsimyksinä. Professori Irina Orlova kirjoitti vuonna 2007, että historian vääryyksien lisäksi Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen valtio hylkäsi 25 miljoonaa maanmiestään ja teki venäläisistä maailman suurimman hajautetun kansan, minkä lisäksi ”venäläiset eivät enää tunne oloaan varmaksi (*ne tšustvhujut sebja uverenno*) edes Venäjän sisällä”.⁶³ Näkemyksen mukaan kärsimys siis jatkuu, samoin venäläisten asema ”nettomaksajana” liittovaltiossa.

Oikeuksien vaatiminen etnisille venäläisille vihjaa, että vaatijoiden keskuudessa vallitsisi jonkinlainen jaettu ymmärrys etnisestä venäläisyydestä. Näin ei kuitenkaan ole, vaikka venäläisyyttä sinänsä harvoin määritellään. Oleg Makarenko kirjoittaa blogitekstissään, että ”ulkomaalaiset” (*inorasty*) ovat aina vaikuttaneet Venäjän historiaan, eikä heitä voi tänä päivänä

⁶⁰ Lundstedt & Hannikainen 2016, 445–465, 457–458.

⁶¹ Esim. Samozvantsy ot oppozitsii. *Argumenty i fakty* 14.3.2014.

⁶² Minjust razrešil natsionalistov. *gazeta.ru* 31.7.2014.

⁶³ Irina Orlova, Bol’sinstvo pod ugrozoi! ... men’shinstva. *Russkii žurnal* 11/2011, 88–89.

erottaa yhteisestä kulttuuriperinteestä. Hän luettelee joukon Venäjän historian keskeisiä henkilöitä, joilla on ei-venäläiset sukujuuret Borodinon taistelua johtaneesta ruhtinas Pjotr Bagrationista laulaja Bulat Okudzavaan.⁶⁴ Neuvostoaikana kansallisen identiteetin monimuotoisuus jäi osin piiloon passiin merkityn kansallisuuden vuoksi: jokaisen oli valittava yksiselitteinen määrite kuvaamaan kansallisuuttaan. Myös nykykeskustelussa tuntuu usein unohtuvan, että kansallista identiteettiä määrittäviä tekijöitä on moninkertaisesti enemmän kuin oman perheen kansallisuus, kotikieli tai synnyinpaikka.

Venäjä ”keskeneneräisenä” kansallisvaltiona?

Koetun kärsimyksen tai sortamisen ratkaisuksi esitetään etnisten venäläisten oikeuksien turvaamista nykyistä paremmin valtiojärjestelmän sisällä, Venäjän ymmärtämistä monikansallisen valtion sijaan kansallisvaltiona tai radikaaleimmassa versiossa etnisten venäläisten omaa valtiota. Esitetyt vaihtoehdot kommentoivat kaikki tavallaan nyky-Venäjän demokratiaa ja sen järjestämistä, mutta niillä on historiallinen tausta. Vera Tolz kuvaa, miten ajatukset Venäjästä länsi-Euroopan kansallisvaltioiden mallin mukaisena ”tulevana kansallisvaltiona” (*nation-state-in-the-making*) ennemmin kuin monikansallisena imperiumina kasvattivat suosiotaan 1800-luvun loppua kohti. Silloin sekä konservatiivien että liberaalien ajattelussa ”venäläisyys” nähtiin valtion ytimessä, ja muiden, ei-slaavilaisten kansojen sulautuminen siihen nähtiin ongelmattomana. 1900-luvulla kansallisten vähemmistöjen kasvava itseymmärrys muutti keskustelun suuntaa. Venäläinen kansallisvaltio esiintyi yhä joidenkin ajattelijoiden puheissa toivottuna määränpäänä, mutta harvat kuitenkaan ehdottivat etnisesti rajautuvan ”venäläisen kansallisvaltion” perustamista.⁶⁵ Myös joissain tätä artikkelia varten kerätyissä teksteissä huomautetaan, että ”oikeaksi kansallisvaltioksi” kehittyminen olisi Venäjän osalta toivottavaa, mutta tämä kehitys on vielä kesken.⁶⁶ Erityisesti kansallismielisten oppositioitoimijoiden ja joidenkin liberaalia demokratiaa kannattavien kirjoittajien teksteissä enemmistönkansallisuuden ehdoilla järjestetty valtio nähdään ideaalina, johon on tarpeen pyrkiä.⁶⁷

⁶⁴ Oleg Makarenko, Russkih ljudei obizhajut. Echo Moskvy -blogi, 26.1.2012, https://echo.msk.ru/blog/fritz_morgen/852604-echo/ (10.4.2018).

⁶⁵ Vera Tolz, Russia. Empire or a Nation-State-in-the-Making? Teoksessa Timothy Baycroft & Mark Hewitson (toim.) *What Is a Nation? Europe 1789–1914*. Oxford University Press 2006, 293–311.

⁶⁶ Esim. Kirill Averjanov-Minskii, Natsionalnoe gosudarstvo ili imperija. Russkaja planeta 27.1.2016, <http://rusplt.ru/views/natsionalnoe-gosudarstvo-ili-imperiya.html> (10.4.2018).

⁶⁷ Sergei Sergeev, *Russkaja natsija ili rasskaz ob istorii ee otsutsvija*. Tsentrpolitgraf 2017; Dmitri Furman, From Russian empire to Russian democratic state. Teoksessa Soili Nysten-Haarala & Katri Pynnöniemi (toim.) *Russia and Europe. From mental images to business practices*. Kymenlaakso University of Applied Sciences 2010.

Varsinaista etnisten venäläisten omaa valtiota kuvaavia tekstejä tuli aineistossa vastaan vähän. Avoimen rasistisen, joskin varsin monenlaisia osallistujia houkuttelevan vuosittaisen Venäläisen marssin järjestäjiin kuuluva Vladimir Tor sanoo kuitenkin haastattelussa, että venäläisten etu (*interesah russkih*) on venäläisen kansallisvaltion perustaminen. Hänen mukaansa tavoitteena on demokraattinen kansallisvaltio, jota kansallismieliset toimijat ajavat siitä ”yksinkertaisesta” syystä, että Venäjän kansalaisten enemmistö on myös kansallinen enemmistö. Hän myös huomauttaa, että kansallisvaltion rakentaminen ”yhdessä Kaukasian kanssa” on hyvin vaikeaa.⁶⁸ Tämä kuvaa hyvin sitä, että ”venäläinen kansallisvaltio” olisi pienempi valtio kuin nykyinen Venäjän federaatio. Ajatus on monella tavalla ristiriidassa virallisen diskurssin kanssa, jossa Venäjän suuruus on myös valtion vahvuuden tae. Useat avaukset teeman ympärillä keskittyvät kuvaamaan mahdollisia ongelmia, joita monikansallisuudesta aiheutuu, mutta eivät tarjoa konkreettisia ehdotuksia. Monelle etnisten venäläisten ”sorto” tarkoittaa mahdollisuutta painottaa enemmistön oikeuksia. Tämä pohjimmiltaan antiliberaali näkemys on suosittu myös muiden kuin kansallismielisten oppositiopoliitikkojen keskuudessa, ja kytkeytyy Venäjän vahvaan konservatiiviseen ajatteluperinteeseen. Näissä puheenvuoroissa on esillä (usein suoran rasistinen) näkemys siitä, että enemmistön kulttuuria pitää suojella, vaikka se tapahtuisi vähemmistöjen kulttuurien kustannuksella.

Rajojen valvominen ja rajoista puhuminen limittyvät

Jokainen Venäjän hallinto on joutunut ottamaan kantaa valtion monikansalliseen luonteeseen ja yhdistämään sen omaan tapaansa legitimoida valtaa. Venäjän rajavalvontaorganisaation käytännön toiminnassa tulee selvästi ilmi, että myös sisäisten rajojen valvonta on tärkeää, vaikka virallisesti merkittävimmät uhkakuvat liitetään maan rajojen ulkopuolelta tuleviin ilmiöihin. Tätä taustaa vasten voi ajatella, että itsenäisen Venäjän valtiojohtajat korostavat monikansallisuutta osin siksi, että he siten haluavat vähentää sisäisiä jännitteitä. Vaikka eri johtajat ovat eri aikoina legitimoineet monikansallisuuden diskurssia eri tavoin – esimerkiksi Jeltsin kytkemällä sen kansalaisuuden merkityksiin uudessa demokratiassa, ja Putin yhdistämällä sen vuosisataisiin perinteisiin Venäjän historiassa – sen säilyttäminen on ollut heille kaikille keskeistä.

Imperiumin ja (pienen) kansallisvaltion suhtautumisessa rajaan on selvästi erilaisia painotuksia. Toisin kun suomalaisessa mediassa, jossa Venäjän voimapolitiikan seurauksena maan rajat

⁶⁸ Šabaš liberalizma. Lenta.ru 15.3.2012.

näyttäytyvät yhtenäisenä sotilaallisena uhkana, Venäjällä raja esitetään historiallisesti yhtäältä vaikeasti valvottavana, toisaalta liikkuvana valtion laajentuessa. Suomen rajavalvonnan tehtävät ja identiteetti liittyvät suoremmin itse rajavyöhykkeeseen, mutta EU-jäsenyys ja Schengen-vyöhykkeeseen kuuluminen on tuonut siihen ylikansallisia teemoja, joissa voi nähdä vastaavuuksia Venäjän rajavalvontaan IVY:n puitteissa. Siinä missä Venäjän valtion ulkorajoja kommentoivaan ajatukseen venäläisistä jaettuna kansana on vedottu valtiojohdon tasolla, Venäjän federaation sisäisten rajojen oikeudenmukaisuutta kritisoiiva käsite etnisistä venäläisistä ”sorrettuna enemmistönä” ja pohdinta venäläisestä kansallisvaltiosta ovat vahvasti ristiriidassa hallinnon diskurssin kanssa.

Erilaisista keskuksista ja periferioista muodostuvan tilakäsityksen pohjalta imperiumin näkemys rajoistaan on sekä haavoittuvaisempi että liikkuvampi kuin kansallisvaltion, jonka ideaali pohjaa rajoitettuun, etniseltä ja kielelliseltä pohjalta määriteltyyn alueeseen. Osin samasta syystä Venäjällä on Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen käyty keskustelua valtion ja kansakunnan rajojen moniulotteisuudesta ja oikeudenmukaisuudesta: rajat eivät ole itsestäänselvyyksiä, vaan niiden perusteleminen on jatkuva prosessi. Venäjän nykyjohdolle tämä prosessi on yhtäältä houkutteleva politiikan väline, toisaalta se voi haastaa hallinnon oikeutusta.

Suomen Akatemian Strategisen tutkimuksen neuvosto on rahoittanut Globaalin turvallisuuden monikerroksiset rajat (GLASE) -konsortion tutkimusta, jonka osana tämä artikkeli ilmestyy. Konsortion johtaja on James Scott (rahoituspäätösnumero 303480) ja Helsingin yliopiston osahankkeen johtaja Pauli Kettunen (303529).

Aappo Kähönen (VTT) on poliittisen historian dosentti ja yliopistotutkija Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa. Hän on työskennellyt myös Aleksanteri-instituutissa ja vierailut venäläisissä arkistoissa säännöllisesti, sekä opettanut vierailevana tutkijana Moskovan valtion yliopistossa.

Veera Laine (VTM) valmistee Helsingin yliopiston poliittisen historian oppiaineeseen väitöskirjaa nationalismista ja sen keskeisistä käsitteistä Venäjällä. Hän toimii myös tutkijana EU:n itäinen naapurusto ja Venäjä -tutkimusohjelmassa Ulkopoliittisessa instituutissa.